

СПРАВУВАЊЕ СО ПОВЕЌЕКРАТНА ДИСКРИМИНАЦИЈА КАЈ ЛГБТИ+ РОМИ

практичен водич

Скопје, 2020 год

CIVIL
RIGHTS
DEFENDERS

Swedish
Institute

Проектот е поддржан од страна на Civil Rights Defenders и Swedish Institute.

Содржината и заклучоците во оваа публикација не ги претставуваат ставовите на Civil Rights Defenders и Swedish Institute.

Издавач: Здружение за сексуални и
родови малцинства
СУБВЕРЗИВЕН ФРОНТ Скопје
бул. Кузман Јосифовски Питу
19/5-28, 1000, Скопје
E-mail: contact@s-front.org.mk
Web: www.s-front.org.mk

За издавачот: Антонио Михајлов
Извршен директор

Автор: Антонио Михајлов

Уредници: Антонио Михајлов
Стефан Петровски

Дизајн: Стефан Петровски

Печат: Графохартија

Тираж: 100

Содржина

1. Предговор	4
2. Вовед.....	5
3. Правна рамка	7
4. Институционална рамка	10
5. Практични алатки и стратегии за справување со повеќекратна дискриминација	13
6. Библиографија	21
7. Прилози.....	23
Прилог 1: Протокол за одржување состаноци со заедницата на сексуални и родови малцинства.....	23

1. Предговор

Во рамките на повеќегодишната соработка со Civil Rights Defenders, здружението за сексуални и родови малцинства Субверзивен фронт од Скопје се фокусира на адресирањето на дискриминацијата која се манифестира на пресекот помеѓу повеќе идентитетски линии - оние на сексуалниот, родовиот, етничкиот и религискиот идентитет. Како најеклатантен пример за ваков вид на дискриминација во македонското општество вообичаено се разгледува дискриминацијата по повеќе основи - повеќекратната дискриминација кај Ромите кои се идентификуваат како дел од заедницата на ЛГБТИ - лезбејки, геј мажи, бисексуални, трансродови и интерсексуални луѓе. Предмет на овој водич ќе биде токму повеќекратната дискриминација, која е еден од потешките облици на дискриминација.

Изработката на водичот е една од активностите во рамките на спроведувањето на проектот „Омоќување на ЛГБТИ Ромите и граѓанските организации во Албанија, С. Македонија и Србија“, со поддршка на Civil Rights Defenders - меѓународна невладина организација за човекови права со седиште во Стокхолм, Шведска. Проектот има за цел да ја адресира ниската видливост и свесност за потребите и проблемите на ЛГБТИ луѓето кои исто така се идентификуваат како дел од ромската заедница. Преку преземање на акции кои ќе ги омоќат ЛГБТИ Ромите да ги зајакнат сопствените капацитети за да побараат непречено остварување на нивните човекови права, но и на зголемено адресирање на нивните проблеми и потреби, проектот цели кон остварување на следните резултат и влијание:

Резултат: Стекната свесност за нормализацијата на опресијата меѓу ЛГБТИ Ромите и стекнати знаења и алатки за нивен ангажман во активизмот за човекови права и еднаквост за ЛГБТИ и за Ромите во С. Македонија и пошироко.

Влијание: Подобрени положба и човекови права на ЛГБТИ Ромите во С. Македонија, во нивните микро-опкружувања и пошироко во општеството.

Се очекува овој водич да биде користен не само од ЛГБТИ Ромите, туку и од претставници од ЛГБТИ организациите, ромските организации, организациите за човекови права, како и од надлежните државни органи.

2. Вовед

За изработката на практичниот водич „Справување со повеќекратна дискриминација кај ЛГБТИ+ Ромите“, беше утврдена методолошка рамка која се состоеше од анализа на секундарни податоци (анализа на постоечки извори на податоци - избрана листа на извештаи, анализи и прирачници кои ја обработуваат дискриминацијата) и анализа на примарни податоци (водење групни состаноци со членови на заедницата на ЛГБТИ Роми според претходно утврден Протокол). Во периодот од септември до декември 2020 год., Субверзивен фронт спроведе 5 состаноци со вкупно 27 членови на ЛГБТИ заедницата во Битола и Струмица, меѓу кои, најголем дел од нив етнички, се идентификуваат како Роми. Состаноците се водеа по однапред утврден Протокол (*види во 7. Прилози*), а беа водени од страна на психолог и правник, со цел прибирање на податоци коишто потоа ќе послужат за дизајнирање на соодветни акции за градење на заедница на ЛГБТИ Роми, и пружање на адекватни услуги на психолошка и правна поддршка и советување.

Според наодите од „Процената на потребите на ЛГБТ луѓето во Македонија“¹ - квалитативно истражување спроведено од Субверзивен фронт во 2017 год., ЛГБТ Ромите се диспропорционално засегнати од дискриминацијата, загрозувањето, и попречувањето во остварувањето на нивните човекови права, за разлика од нивните ЛГБТ врсници кои се идентификуваат како Македонци. Оваа диспропорционалност се согледува во финансиските бариери коишто ги имаат во пристапот кон услуги, во недостатокот на информации за услуги за сексуално и физичко здравје достапни на ромски јазик, како и во насилството и физичкото малтретирање коишто ги искусуваат при пристапот до правда.

Од спроведените состаноци, почитувајќи го Протоколот (*види во 7. Прилози*), беа прибрани податоци за состојбата со дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет вкрстени со некоја друга дискриминаторска основа, како етничката припадност, религијата или верското уверување. Поконкретно, беше направена проценка на разбирањето и нивото на знаење на концептот на дискриминација и нивото на препознавањето на истата. Дополнително,

¹ Стојановски, К., Бондиќова, В. (2017). *Процена на потребите на ЛГБТ луѓето во Македонија*. Скопје: Субверзивен фронт, достапно на <http://sfront.org.mk/wp-content/uploads/2017/11/Research-report-Without-laws-itsall-worthless-S-Front-2017.pdf>

беа проценети ставовите за честотата на дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, дискриминацијата врз основа на етничката припадност, и дискриминацијата врз основа на религијата или верски уверувања. Понатаму, беа испитани ставовите за кој е најчест облик на дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, и во кои области најчесто се појавува овој вид на дискриминација. Конечно, беа испитани и знаењата за кои механизми може да се искористат за заштита од дискриминација, и каде и кога може да се пријават случаи на дискриминација.

По направената анализа на прибраните податоци, сумарно може да се генерираат следните заклучоци:

- Во најголем дел, ЛГБТИ Ромите имаат добро познавање на концептот на дискриминација и ја препознаваат дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, дискриминацијата врз основа на етничка припадност, и дискриминацијата врз основа на религија или верски уверувања.
- При пријавување на случаи на дискриминација до полициски службеници, или до здравствени работници, ЛГБТИ Ромите се соочуваат со дискриминација, и поради нивниот ЛГБТИ идентитет, но и поради нивната етничка припадност.
- Најголем дел од ЛГБТИ Ромите се согласни дека најдискриминирана група во рамките на ЛГБТИ ромската заедница се трансродовите жени и феминизираните геј мажи, посебно оние кои се идентификуваат и како муслимани_ки.
- ЛГБТИ Ромите во Битола констатираа зголемено влијание и присуство на радикалниот ислам во ромската заедница во последната декада. Ефектите на ова влијание се согледуваат во зголемените негативни стереотипи и зачестеното негодување кон и неприфаќање на истополовите односи во самата ромска заедница, за разлика од претходно, кога кон овие односи имало поголема толеранција.
- Најголем дел од ЛГБТИ Ромите ја детектираа дискриминацијата при вработување или на работното место, претежно поради нивната етничка припадност, затоа што ретки се случаите на ЛГБТИ Роми кои го соопштиле нивниот сексуален и родов идентитет на колегите_шките.
- Голем дел од ЛГБТИ Ромите се согласни дека дискриминација кон нив постои во образованието (и кон учениците Роми, и кон наставниците Роми) и во здравството.

- Најголем дел од ЛГБТИ Ромите не ги пријавуваат случаите на дискриминација поради повеќе фактори: не знаат кому и каде, имаат страв дека ќе бидат виктимизирани од полициските служби или останатите надлежни органи, и не очекуваат дека пријавувањето ќе им помогне да го решат случајот, ами само ќе ја прошират информацијата за нивниот идентитет во средината каде што живеат.
- Во најголем дел, ЛГБТИ Ромите ги трпат дискриминацијата, насилството, вознемирувањето, малтретирањето, булингот и мобингот сè додека состојбата не прерасне во животозагрозувачка.
- Конечно, сите ЛГБТИ Роми се согласни дека сите овие горенаведени искуства им влијаат врз нивното ментално здравје, преку зачестена анксиозност, депресија, и користење на супстанции како маладаптивни стратегии за справување со стресот креиран поради неприфаќањето, отфрлањето, и дискриминацијата.

3. Правна рамка

Во Република Северна Македонија, правната рамка за недискриминација ја сочинуваат Уставот на Р.С. Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори. Правото на еднаквост и недискриминација е содржано во членот 9 од Уставот² каде што се содржани основните слободи и права на човекот и граѓанинот: „Граѓаните на Република С. Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување; имотната и општествената положба.“

Оваа уставна одредба ја има во неколку закони од соодветните области, и тоа: Законот за судовите, Законот за работните односи, Законот за еднакви можности на жените и мажите, Законот за семејството, Законот за заштита на децата, Законот за основно образование, Законот за средно образование, Законот за високо образование, Законот за волонтерство, Законот за јавно здравје, итн.

² Уставот на Р.С. Македонија е достапен на веб страницата на Собранието на Р.С. Македонија на оваа врска:

<https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

Во Уставот не се препознава дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет.

*Законот за спречување и заштита од дискриминација*³ (ЗСЗД), како *lex specialis*, усвоен на 27 октомври 2020 год. обезбедува широка рамка за спречување и заштита од дискриминација, но и за промоција на еднаквоста и недискриминацијата.

Според ЗСЗД, дискриминацијата е секое разликување, исклучување, ограничување или давање првенство што се заснова на дискриминаторска основа, со сторување или несторување, што имаат за цел или резултат спречување, ограничување, признавање, уживање или остварување на правата и слободите на одредено лице или група на еднаква основа со други. Ова ги опфаќа сите форми на дискриминација вклучително и оневозможување на соодветно приспособување и оневозможување на пристапност и достапност на инфраструктурата, добрата и услугите.

Сексуалната ориентација и родовиот идентитет се експлицитно препознаени како дискриминаторски основи во овој закон, а повеќекратната и интерсекциската дискриминација како потешки облици на дискриминацијата, се исто така опфатени во ова законско решение. ЗСЗД се однесува на сите правни и физички лица, и се применува од страна на сите државни органи, органи на единиците на локалната самоуправа, правни лица со јавни овластувања и сите други правни и физички лица во областа на трудот и работните односи, образованието, науката, спортот, социјалната сигурност, правосудството и управата, домувањето, јавното информирање и медиумите, пристапот до добра и услуги, културата итн. Во поимникот на ЗСЗД, повеќекратната дискриминација се дефинира како „дискриминација вршена кон едно лице или група врз повеќе дискриминаторски основи“, а интерсекциската дискриминација е „секоја дискриминација врз две или повеќе дискриминаторски основи што се истовремено и неразделно поврзани“.

³ Достапен на веб страницата на Министерството за труд и социјална политика на Р.С. Македонија на оваа врска:

<https://mtsp.gov.mk/content/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0.pdf>

*Националната стратегија за еднаквост и недискриминација (2016 - 2020)*⁴ е стратешки документ на Владата на Р.С. Македонија кој ги дефинира целите, мерките, индикаторите, клучните креатори на политиката за унапредување на правата и еднаквите можности во различните области од животот, одговорните чинители и сите засегнати страни во воспоставувањето на еднаквост и недискриминација во Република Северна Македонија.

Меѓународната правна рамка за еднаквост и недискриминација, ја сочинуваат:

- Универзалната декларација за човековите права
- Конвенцијата на Обединетите нации за елиминирање на сите форми на расна дискриминација
- Конвенцијата на Обединетите нации за елиминирање на сите форми на дискриминација на жената
- Меѓународниот пакт за граѓански и политички права
- Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права
- Конвенцијата за правата на детето
- Конвенцијата за правата на лицата со попреченост
- Европската конвенција за човековите права
- Европската социјална повелба
- Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство

Сексуалната ориентација и родовиот идентитет се присутни како основи по кои се забранува дискриминација во *Законот за основното образование*, а *Кривичниот законик*⁵ ги препознава делата од омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. *Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги*⁶ забранува аудио и аудиовизуелни медиумски услуги кои содржат програми кои поттикнуваат или шират дискриминација, нетрпеливост или омраза меѓу другото, и врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Сексуалната ориентација е препознаена и како основа врз

⁴ Достапна на веб страницата на Министерството за труд и социјална политика на Р.С. Македонија на оваа врска:

https://mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/7.7_Strategija%20za%20ednakvost%20i%20nediskriminacija.pdf

⁵ Достапен на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-izmenuvane-i-dopolnuvane-31-12-2018.pdf>

⁶ Достапен на веб страницата на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги на оваа врска: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/11/001-Zakon-za-izmenuvanje-i-dopolnuvanje-na-ZAAVMU-248-18-od-31.12.2018-odina.pdf>

која се забранува дискриминација и во следниве закони: *Закон за заштита на правата на пациентите*, *Закон за основање на Национална агенција за европски образовни програми и мобилност*, *Законот за високо образование*⁷ (во постапката при упис на универзитет или самостојна висока стручна школа), додека пак *Законот за работни односи*⁸ го користи несоодветниот термин „полова насоченост“ во замена за „сексуална ориентација“ којшто не ги опфаќа сите аспекти на сексуалната ориентација.

4. Институционална рамка

Институционалната рамка во Р.С. Македонија ја сочинуваат Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, Народниот правобранител, Уставниот суд на Р.С. Македонија и судовите во државата.

Согласно ЗСЗД, *Комисијата за спречување и заштита од дискриминација* (КСЗД) е самостојно и независно правно лице чиешто средства за работа се обезбедуваат од Буџетот на Р.С. Македонија, но и од други извори, како донации, грантови и друго.

Комисијата е составена од седум членови со мандат од пет години, со право на уште еден последователен повторен избор. Некои од надлежностите на КСЗД се:

- Промоција, заштита и превенција на еднаквоста, човековите права и недискриминацијата
- Следење на спроведувањето на ЗСЗД и давање мислења и препораки
- Постапување по претставки, носење на мислења, препораки и заклучоци за конкретните случаи на дискриминација

⁷ Достапен на веб страницата на Министерството за образование и наука на Р.С. Македонија: <http://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20visokoto%20obrazovanie%20NOV.pdf>

⁸ Достапен на веб страницата на Министерството за труд и социјална политика на Р.С. Македонија на оваа врска: https://mtsp.gov.mk/content/pdf/trud_2017/pravilnici/16,11-%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8.pdf

- Поведување на постапка за заштита од дискриминација по службена должност
- Следење на извршувањето на мислењата и препораките за конкретните случаи на дискриминација
- Иницирање на измени на прописи заради спроведување и унапредување на заштитата од дискриминација
- Давање на мислења по предлози на закони од значење за спречување и заштита од дискриминација
- Промоција на принципот на еднаквост, правото на недискриминација и справувањето со сите форми на дискриминација преку зголемување на јавната свесност, информирање и едукација

Мислењата на КСЗД по поднесените претставки за конкретни случаи на дискриминација немаат правно-обврзувачко дејство⁹.

Лицето кое смета дека претрпело дискриминација поднесува претставка до Комисијата, писмено или усно на записник, без обврска за плаќање на такса и друг надоместок. Доколку се поведе постапка за заштита од дискриминација пред суд, судот не е врзан со мислењето на КСЗД.

Народниот правобранител „ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања”¹⁰.

Народниот правобранител има шест регионални канцеларии со седиште во Куманово, Тетово, Кичево, Битола, Штип и Струмица. Секое лице може да поднесе претставка до Народниот правобранител

⁹ Јадровски, И., Јовановска Кануркова, Ј., Гелевска, М. (2019). *Извештај за имплементација на Законот за спречување и заштита од дискриминација 2011 – 2018*. Скопје: Мрежа за заштита од дискриминација, достапен на http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf

¹⁰ Смилевска, М., Авди, Н. (2012). *Анализа на механизмите за спречување и заштита од дискриминација во Република Македонија*. Скопје: Македонско здружение на млади правници, достапна на <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2016/09/2012-%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%A0%D0%9C-1.pdf>

кога ќе оцени дека му се повредени уставните и законските права или кога се повредени начелата на недискриминација и соодветна правична застапеност на припадниците на заедниците. Мандатот на Народниот правобранител се протега единствено на органите на државната власт, а доколку наводниот прекршител е приватно, правно или физичко лице, претставка може да се поднесе до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Мислењата и препораките на Народниот правобранител, исто како и кај КСЗД, немаат правно-обврзувачко дејство. Иако не постои можност за присилно извршување, Народниот правобранител може да покрене иницијатива за поведување на дисциплинска или прекршочна постапка против службено, односно одговорно лице. Поднесувањето на претставка пред Народниот правобранител нема трошоци.

Уставниот суд на Р.С. Македонија, според Член 110, алинеја 3 од Уставот „ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност“. Овој правен лек, всушност, претставува последна инстанца во хиерархијата на домашните правни лекови кои може да се користат за заштита од дискриминација, како и нејзино спречување и забрана. Секој граѓанин може да поднесе барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд на Р.С. Македонија. Постапката по барањето пред Уставен суд не подлежи на трошоци. Уставниот суд нема воспоставена пракса на одлучување по поднесени барања за заштита на слободите и правата.

Пред *судовите*, исто така, може да се поведе постапка за утврдување на дискриминација. Одлуките на судовите имаат правно-обврзувачко дејство, т.е. сите правни и физички лица се должни да постапат согласно судска одлука. Во постапката за заштита од дискриминација месно е надлежен, покрај судот со општа месна надлежност, и судот на чиешто подрачје е живеалиштето, односно седиштето на тужителот.

Судската постапка се поведува според правилата на парничната постапка и подлежи на трошоци (судски такси, награда за адвокат и во случај спорот да не успее, надомест на трошоците на другата страна). Постапката пред судовите, иако е итна, може да трае. Важно е да се нагласи дека судовите се најефективен механизам за заштита од дискриминација. Во моментот на пишувањето на овој водич е

поднесена првата тужба¹¹ за утврдување на дискриминација во учебник во високото образование врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, од страна на Коалиција Маргини и Мрежата за заштита од дискриминација.

Според Член 35 од ЗСЗД, здруженија, фондации, синдикати или други организации од граѓанското општество и неформални групи кои имаат оправдан интерес за заштита на интересите на одредена група или во рамките на својата дејност се занимаваат со заштита од дискриминација, можат да поднесат тужба, ако направат веројатно дека со постапувањето на тужениот се дискриминирани поголем број лица. Овој вид на тужба се нарекува „тужба за заштита од дискриминација од јавен интерес“ (*actio popularis*).

5. Практични алатки и стратегии за справување со повеќекратна дискриминација

Со оглед на специфичните потешкотии коишто повеќекратната дискриминација кај ЛГБТИ Ромите ги генерира во различните области од нивното живеење, потребно е да се примени холистички пристап во справувањето со повеќекратната дискриминација. Овој холистички пристап подразбира земање предвид на сите важни извори на ранливост кај ЛГБТИ Ромите, влијанието на секој извор поединечно, но и во спрега со останатите извори, како и ограничувањата и можностите коишто опкружувањето на индивидуата ги нуди, низ призмата на влијание врз здравјето на индивидуата и квалитетот на нејзиниот живот.

За потребите на овој водич беа земени предвид три клучни извори на ранливост, и тоа:

- Извори на ранливост од здравствена природа,

¹¹ Соопштение за јавноста од 9 декември 2020 год. на Коалиција Маргини достапно на <http://coalition.org.mk/%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%B0-%D1%82%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0-%D0%BF%D1%80%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE%D0%B4-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE-%D0%BE%D0%B1/>

- Извори на ранливост од трудова и социјална природа, и
- Извори на ранливост од образовна природа.

Во изворите на ранливост од здравствена природа се вклучени потешкотиите и ограничувањата во пристапот кон здравствени услуги во примарното, секундарното и терцијарното здравство коишто ЛГБТИ Ромите ги искусуваат, чишто исходи во крајна линија, негативно влијаат врз физичкото, сексуалното, репродуктивното, и ментално здравје на индивидуата, намалувајќи го квалитетот на нејзиниот живот.

Во изворите на ранливост од трудова и социјална природа се вклучени потешкотиите и ограничувањата во пристапот кон вработување, во остварувањето на правата на работното место, на правата од социјална заштита, на правото на домување итн. Исходите од искусувањето на ранливост од овие извори се манифестираат во зголемена изложеност кон одредени социјални ризици, како невработеност, бездомништво, мобинг, и сл. кои исто така негативно влијаат врз различните видови на здравје на индивидуата, намалувајќи го квалитетот на нејзиниот живот.

Во изворите на ранливост од образовна природа се вбројуваат потешкотиите и ограничувањата во пристапот до предучилишно, основно, средно и високо образование за ЛГБТИ Ромите, како и во нивното учество во програми за образовна мобилност, за стручно усовршување, за практиканство итн. Исходите во овие случаи може да се манифестираат кон зголемена изложеност кон одредени образовни ризици, како на пример: незапишување во училиште, испишување од училиште, неписменост, ниски или потпросечни перформанси на училиште, булинг, итн. кои исто така негативно влијаат врз различните видови на здравје на индивидуата, намалувајќи го квалитетот на нејзиниот живот.

Холистичкиот пристап во справувањето со повеќекратната дискриминација кај ЛГБТИ Ромите може да се заснова на пристапот од повеќе нивоа на интервенции објаснет во научната литература за истражување на стигма¹².

Имено, овој пристап ги класифицира различните видови на интервенции кон стигматизираните индивидуи или групи во три

¹² Cook et al. (2013). *Intervening within and across levels: A multilevel approach to stigma and public health*. Social Science & Medicine

поголеми нивоа: интраперсонални интервенции, интерперсонални интервенции и структурни интервенции.

Интраперсоналните интервенции се насочени кон индивидуата, за да ги унапредат нејзините стратегии за справување со стигмата, или да ги промени ставовите и однесувањата на оние кои не се стигматизирани. Интерперсоналните интервенции се оние кои ги таргетираат интервенциите помеѓу две индивидуи, или во групи. Структурните интервенции се насочени кон социо-политичкото опкружување како на пример, законите и политиките.

Интраперсоналните интервенции ги таргетираат чувствата, однесувањата и мислењата на луѓето. Тие директно не ги менуваат структурните сили кои ја засилуваат стигмата, но се полесни за спроведување одошто структурните интервенции. Постојат сè поголеми докази дека малите промени, дури и оние поттикнати од интервенциите на интраперсонално ниво, можат да имаат трајни придобивки, посебно кога интервенциите се добро темпирани и се поддржани со доволно материјални ресурси.

Во интраперсоналните интервенции кои имаат за цел унапредување на стратегиите за справување со стигмата, ЛГБТИ Ромите може да имаат корист од примена на интервенции кои вклучуваат **експресивно пишување, припаѓање, афирмација на вредности, советување, и образование.**

Образованието и советувањето им обезбедуваат на ЛГБТИ Ромите информации и поддршка во донесувањето на поздрави одлуки.

Откривањето и споделувањето на мислите и чувствата за трауматичните искуства може да го подобри менталното и физичкото здравје на ЛГБТИ Ромите, и овде, експресивното пишување - пишување со споделување на мисли и чувства, може да биде успешна стратегија за справување со стигма.

Луѓето имаат силна, еволутивно-изведена потреба за **припаѓање** којашто е основна човекова потреба. Социјалната исклученост кај ЛГБТИ Ромите е болна и е во корелација со зголемената стапка на морталитет.

Интервенциите со **афирмација на вредностите** се обидуваат да ги намалат заканите и ризиците од стигма преку уважување на идентитетот на ЛГБТИ Ромите, што го враќа и засилува чувството на личен интегритет.

Во интраперсоналните интервенции насочени кон нестигматизираните, во случајов сите оние кои не се ЛГБТИ Роми, се вбројуваат образовните интервенции коишто имаат за цел да ги побијат вообичаените стереотипи за Ромите и за ЛГБТИ луѓето, присутни кај останатите нестигматизирани индивидуи.

Интерперсоналните интервенции се обидуваат да ја намалат стигмата преку искористување на моќта на социјалните ситуации. Тие може да ги таргетираат стигматизираните и нестигматизираните, што честопати се карактеризира со недоверба и неудобност, или пак да таргетираат мали групи кои споделуваат еден или повеќе стигматизирани идентитети.

Психотерапијата и групите за поддршка се едни од најчестите видови на интерперсонални интервенции со стигматизираните, каде што наменски се процесираат информации со цел намалување на ефектите од стигмата.

Рехабилитацијата заснована на заедница е стратегија за омоќување на членовите на стигматизирани групи кон нивна подобра интеграција во заедниците (пример: афирмативни мерки).

Контактот меѓу различните групи (на стигматизирани и нестигматизирани индивидуи) е најчестиот облик на интерперсонална интервенција која ги таргетира нестигматизираните индивидуи. Имено, нестигматизираните луѓе честопати имаат слаб контакт со припадниците на стигматизираните малцински групи, посебно суштински контакт, т.е. контакт со висок квалитет. Овие контактни интервенции ги охрабруваат луѓето да се поврат со лицето кое е стигматизирано. Типичен пример за ваков вид на интервенција е т.н. „жива библиотека“¹³.

Структурните интервенции служат за менување на општествените услови кои доведуваат до стигма. На општествено ниво, овие интервенции се дизајнирани да ги изменат културните институции и да ги редуцираат бариерите во пристапот кон образование, здравствена заштита и домување. На институционално ниво, овие интервенции сигнализираат почит кон различноста и посветеност кон институционална еднаквост. Силната страна на структурните интервенции е нивниот потенцијал да влијаат на голем број на луѓе.

Структурните интервенции се исто така делат на интервенции кои ги таргетираат членовите на стигматизираните групи и членовите на

¹³ Види повеќе на <http://s-front.org.mk/2019/11/12/living-library/>

нестигматизираните групи. Во првата група се вбројуваат **комуницирањето на вредностите на различноста** (кои имаат за цел да сигнализираат инклузивност), како и **законските и политичките интервенции за заштита и нормализација на стигматизираните групи** (користејќи законодавен пристап). Во втората група се вбројуваат **рекламирањето (advertising) и масовните медиуми** (кои се обидуваат да го променат јавното мислење во голема мера), како и **образовните интервенции** (кои може да вклучуваат промени во наставните програми и материјали).

Со оглед на тоа што ова е практичен водич со цел омоќување на ЛГБТИ Ромите за справување со повеќекратна дискриминација, може да се издвојат неколку конкретни активности кои самите ЛГБТИ Роми, но и претставниците на граѓанските организации и надлежните државни органи може да ги спроведат.

- Врсничко советување,
- Психолошко советување и психотерапија,
- Обуки за параправници,
- Живи библиотеки,
- Сексуално образование,
- Споделување мисли и чувства користејќи storytelling и подкасти,
- Туторство и менторство,
- Афирмативни мерки при пристап до образование и вработување, и
- Работилници за афирмација на вредности.

За ЛГБТИ луѓето, членовите на нивните семејства, нивни пријатели, како и просветни, здравствени и социјални работници коишто се во контакт со ЛГБТИ луѓе и имаат потреба за поддршка, Субверзивен фронт обезбедува три главни видови на услуги:

- Услуги на психолошко советување
- Услуги на правно советување и поддршка
- Национална линија за советување на ЛГБТИ

Подолу следи опис на овие услуги, информации за нивната достапност, за давателите на услугите, како и за начинот на пружање на услугите.

Услуги на психолошко советување:

Во соработка со група на психолози од Комората на психолози на РМ, Субверзивен фронт нуди услуги на психолошко советување за лезбијки, геј мажи, бисексуални, трансродови и интерполови луѓе.

Обучени и сензибилизирани психолози кои имаат повеќегодишно искуство поврзано со работата со ЛГБТИ луѓе, стојат на располагање за соодветна помош и советување за секаков вид потешкотии поврзани со вашата сексуална ориентација и/или родов идентитет, но и останати видови потешкотии и грижи кои може, но и не мора да произлегуваат од:

- процесот на соопштување на сопствената сексуална ориентација и родов идентитет (coming-out) во рамките на семејството, пријателите, колегите и сл.
- чувствување на анксиозност, депресивност, одбегнување или минимизирање на социјална интеракција, како и
- дискриминација и повреда на правото на еднаков пристап кон услугите на здравствена и социјална заштита сторени од страна на психолози и/или психотерапевти

Услугите на психолошко советување и психотерапија се одржуваат во просториите на Субверзивен фронт надвор од работното време на организацијата, во сигурна, пријателска и доверлива атмосфера. Подолу на дадените контакт информации може директно да ги контактирате психолозите за закажување на сесија.

- Давид Тасевски, психолог, семеен и системски советник
 - o 078 310 947, dtasevski@s-front.org.mk
- Вида Гаврилоска - психолог, семеен и системски психотерапевт
 - o 077 791 100
- Елисавета Секуловска, психолог, психотерапевт (когнитивно-бихејвиорална терапија и трансакциска анализа)
 - o 078 576 804

Услуги на правно советување и поддршка:

Во соработка со адвокати и правници ангажирани од Македонското здружение на млади правници, Субверзивен фронт нуди сеопфатни услуги на правно советување и информирање, правна помош, и застапување, за лезбејки, геј мажи, бисексуални, трансродови и интерполови луѓе. Обучени и сензибилизирани правници и адвокати со повеќегодишно професионално искуство во работата со ЛГБТИ луѓе, се на располагање за секаков вид правна помош и поддршка во непреченото остварување и соодветната заштита на човековите права и еднаквост, без разлика на сексуалната ориентација, родовиот идентитет, и/или половите карактеристики на барателите на помош. Областите на потесна специјалност на услугите на правна поддршка и советување се поврзани со:

- дискриминација врз основа на СОРИ
- говор на омраза врз основа на СОРИ
- кривични дела од омраза врз основа на СОРИ
- барање на азил и привремена заштита поради прогон врз основа на СОРИ
- родово-базирано насилство, и
- склучување истополови партнерства/бракови во странски земји

Услугите на правна поддршка и советување се одржуваат во просториите на Субверзивен фронт надвор од работното време на организацијата, во сигурна, пријателска и доверлива атмосфера.

Национална линија за советување на ЛГБТИ:

Со повик на бројот **075 24 11 24**, ЛГБТИ луѓето, членови на нивните семејства, пријатели и поддржувачи, но и стручни тимови од училиштата и центрите за социјална работа може да се обратат за да добијат помош, поддршка или советување.

На Линијата може да се поразговара со стручно лице за прашања или грижи поврзани со соопштување на сексуалната ориентација или родовиот идентитет, релациски проблеми, депресивно расположение или анксиозност, вознемирување и малтретирање на училиште, насилство во семејството, проблеми на работното место, дискриминација, позитивен ХИВ статус или прашања поврзани со безбеден секс, суицидни мисли итн.

Советувачите на Линијата се стручни лица (психолози, социјални работници, психотерапевти), кои обезбедуваат безбедна средина за лицата кои се јавуваат. Советувачите на линијата се со поминат тренинг за работа со ЛГБТИ лица, и советување на телефонска линија.

Субверзивен фронт го обврзува стручниот тим на Линијата на професионалност и доверливост на информациите со Договор и Изјава за доверливост.

Работното време на Линијата е

- понеделник, среда и петок: 16 - 20 часот
- вторник и четврток: 10 - 14 часот

Доколку нема активна смена во моментот, барањата за поддршка може да се пратат преку СМС, на Вибер, или на фејсбук страницата на Линијата (<https://www.facebook.com/LGBTlinija/>).

Преглед на услуги обезбедени од останати организации:

Бесплатна правна поддршка и советување нудат:

- Коалиција Маргини
 - 02 321 4269
 - koalicijaspmz@gmail.com
 - <http://coalition.org.mk/>
- Хелсиншки комитет за човекови права
 - 0800 44 222, 02 3119 073, 02 3290 469, 072 278 436
 - helkom@mhc.org.mk
 - <http://www.mhc.org.mk>
- Станица П.Е.Т.
 - 075 225 463, 076 278 753
 - stanicapet@gmail.com
 - <https://stanicapet.org.mk/>

6. Библиографија

Јадровски, И., Јовановска Кануркова, Ј., Гелевска, М. (2019). *Извештај за имплементација на Законот за спречување и заштита од дискриминација 2011 - 2018*. Скопје: Мрежа за заштита од дискриминација, достапен на http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf

Смилевска, М., Авди, Н. (2012). *Анализа на механизмите за спречување и заштита од дискриминација во Република Македонија*. Скопје: Македонско здружение на млади правници, достапна на <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2016/09/2012-%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%A0%D0%9C-1.pdf>

Стојановски, К., Бондиќова, В. (2017). *Процена на потребите на ЛГБТ луѓето во Македонија*. Скопје: Субверзивен фронт, достапно на <http://sfront.org.mk/wp-content/uploads/2017/11/Research-report-Without-laws-itsall-worthless-S-Front-2017.pdf>

Cook et al. (2013). *Intervening within and across levels: A multilevel approach to stigma and public health*. Social Science & Medicine

Веб-страници:

Закон за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги:
<https://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/11/001-Zakon-za-izmenuvanje-i-dopolnuvanje-na-ZAAVMU-248-18-od-31.12.2018-odina.pdf>

Закон за високо образование:
<http://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20visokoto%20obrazovanie%20NOV.pdf>

Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик:
<https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-izmenuvane-i-dopolnuvane-31-12-2018.pdf>

Закон за работни односи:

https://mtsp.gov.mk/content/pdf/trud_2017/pravilnici/16,11-%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8.pdf

Закон за спречување и заштита од дискриминација:

<https://mtsp.gov.mk/content/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0.pdf>

Национална стратегија за еднаквост и недискриминација (2012 - 2016):

https://mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/7.7_Strategija%20za%20ednakvost%20i%20nediskriminacija.pdf

Повик за обука: Storytelling + Living Library, Субверзивен фронт, 12

ноември 2019 год., достапен на: [http://s-](http://s-front.org.mk/2019/11/12/living-library/)

[front.org.mk/2019/11/12/living-library/](http://s-front.org.mk/2019/11/12/living-library/)

Соопштение за јавноста „Прва тужба против учебник од високо образование врз основа на новиот закон за спречување и заштита од дискриминација“, Коалиција Маргини, 9 декември 2020 год., достапно на: <http://coalition.org.mk/%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%B0-%D1%82%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE%D0%B4-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE-%D0%BE%D0%B1/>

Устав на РСМ:

<https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

7. Прилози

Прилог 1: Протокол за одржување состаноци со заедницата на сексуални и родови малцинства

ПРОТОКОЛ

за одржување состаноци со заедницата на сексуални и родови малцинства

Состаноците со припадниците на сексуалните и родовите малцинства во РС Македонија имаат за цел да приберат податоци за состојбата со дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет вкрстени со некоја друга дискриминаторска основа, како етничката припадност, религијата или верското уверување, социјалното потекло, припадноста кон маргинализирана група, политичките и други уверувања, попреченоста, здравствената состојба, семејна или брачна состојба, лично својство итн.

Состаноците се одржуваат во рамките на проектот “Empowering Roma LGBTI+ persons and Civil Society Organizations in Albania, North Macedonia and Serbia” спроведуван од Здружението за сексуални и родови малцинства, а финансиски поддржан од Civil Rights Defenders.

Податоците прибрани во текот на состаноците ќе бидат третирали доверливо, а приватни, лични податоци за учесниците во состаноците нема да бидат прибрани. Доколку се чувствуваат неудобно на некои од прашањата, учесниците може да не одговорат на истите. Во рок од 3 месеци по одржаните состаноци, прибраните податоци ќе бидат предмет на анализа и обработка, со цел изработка на Прирачник за справување со интерсекциска и повеќекратна дискриминација. По објавувањето на Прирачникот, сите записи со прибраните податоци од состаноците ќе бидат уништени.

ПРАШАЛНИК - ВОДИЧ за одржување на состаноците

Општо прашање:

Што подразбирате под поимот дискриминација?

Специфични прашања:

1. Дали дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет (сори) е честа појава? Кој е почеста мета на ваквиот вид на дискриминација - геј мажите, лезбејките,

- бисексуалните, трансродовите или интерсекс лицата? [Да се дообјаснат термините, доколку е потребно.]
2. Дали дискриминацијата врз основа на етничка припадност е честа појава? Кој е почеста мета на ваквиот вид на дискриминација - Македонците, Албанците, Ромите, Турците, Власите, Србите, итн.?
 3. Дали дискриминацијата врз основа на религија или верски уверувања е честа појава? Кој е почеста мета на ваквиот вид на дискриминација - православните христијани, муслиманите, католиците, протестантите, итн.?
 4. Дали дискриминацијата врз сори вкрстена со некоја друга основа - етничка припадност, религија и верски уверувања, итн. е честа појава? Кој е почесто мета на ваквиот вид на дискриминација? И во кои случаи се јавува? [Нека дадат примери, како на пример дискриминација на ЛГБТИ Роми и ЛГБТИ Албанци во самата ЛГБТИ заедница, итн.]
 5. Кој е најчестиот облик на дискриминација врз основа на сори - директна, индиректна, вознемирување, виктимизација, сегрегација, интерсекциска дискриминација, или повикување, поттикнување и инструкција за дискриминација? [Ако е потребно, нека се образложи разликата меѓу облиците низ примери.]
 6. Во кои области најчесто се појавува дискриминација врз основа на сори - пристап кон права од образование, здравствена заштита, социјална заштита, пристап кон услуги, пристап кон правда, итн.?
 7. Дали знаете кому може да пријавите случаи на дискриминација? [Нека наведат институции, организации...]
 8. Дали знаете како и кога да пријавите дискриминација? [Нека споделат ако знаат, ако не знаат, нека известат.]
 9. Дали имате други прашања поврзани со нас и состанокот?